

V. Moștenirea numelor de produse de patiserie din greaca veche și latină în neogreacă și limbile romanice

A. Moștenirea numelor de produse de patiserie din greaca veche în neogreacă

Din cele 186 de nume de dulciuri numai 10 s-au moștenit cu sens culinar. Multe din aceste denumiri dispăruseră încă din antichitate. Catalogul pe care îl întocmește Athenaios la sfârșitul secolului al II-lea p. era pur livresc, mulți dintre termenii amintiți fiind o enigmă chiar și pentru autor. Cauzele care au dus la această dispariție sunt multiple. În primul rând, aproape toate numele turtelor sacrificiale au dispărut o dată cu ritualurile păgâne. Apoi, neogreaca inovează în crearea de termeni, formându-și compuși în care primul element este ingredientul de bază al compoziției, iar al doilea este πίτα „prăjitură”, un împrumut din it. *pitta* < lat. *picta* „ornată” < gr. πηκτική, forma de feminin a adjectivului verbal πηκτός < πήγνυμι „a fixa”. De exemplu, τυρόπιτα „prăjitură cu brânză”, γαλόπιτα „cu lapte”, σπανακόπιτα „cu spanac”, etc. Pe de altă parte, un număr de termeni din vocabularul culinar au fost împrumutați din turcă: κανταίφι < tc. *kadayif*, χαλβάς < dial. tc. *halva* < tc. *helva*.

Singurele nume de dulciuri care se moștenesc în neogreacă cu sens culinar sunt:

(II, A, a, 2) τὸ ἄλευρον > în ngr. se moștenește cu forma τὸ αλεύρι „făină”, fără să denumească un anumit tip de prăjitură.

(II, A, a, 32) τὸ μελίπηκτον / τὸ μελίπακτον > în ngr. numele turtei se păstrează cu același sens: τὸ μελίπηκτο „prăjitură din susan și miere”.

(II, A, a, 40) ἡ σησαμῖς / ἡ σησαμῆ (<εα) / τὸ σησάμιον / ὁ σησαμοῦς (όεις) > în ngr. se moștenește η σησάμι „prăjitură cu susan; se formează independent și το σησαμάτο.

(II, A, a, 47) ὁ ταγηνίας / ὁ τηγανίτης > în ngr. se păstrează cu forma η τηγανίτα, cu sensul de „prăjitură din terci de făină, care se frige în ulei încins”.

(II, B, 1) μάζα / μάζα > în ngr. μάζα este păstrat deopotrivă cu sensul de „aluat” și „masă”, de unde și adverbul μαζί „împreună”.

(II, B, 22) ἡ μουστόπιττα > se moștenește în ngr. η μουστόπιττα, denumind o prăjitură cu must, făină, zahăr, migdale, nuci; mai poartă numele și de η μουσταλευριά.

(II, B, 31) τὸ τυράλφιτον > al doilea element al compusului s-a păstrat în ngr. τὸ ἀλφιτο cu sensul de „făină de orz”.

(II, C, 5) ὁ ἄμυλος / τὸ ἄμυλον / τὸ ἀμύλιον / ἀμυλάτων > s-a moștenit în ngr. τὸ ἀμυλο doar cu sensul de „amidon, feculă”, ingredientul de bază al plăcintei antice.

(II, C, 35) τὰ κόλλυβα > în ngr. se moștenește τα κόλλυβα, cu aceeași formă de neutru plural, desemnând un preparat culinar din grâu, stafide, rodii, oferit cu ocazia înmormântării. Nu credem că moștenirea se face de la sensul de „monedă de mică valoare”¹, așezată pe mormânt,

¹ Această interpretare este dată de ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Λεξικό νέας ελληνικής γλώσσας, Athena, 1998. s.u. κόλλυβα.

din moment ce sensul culinar era atestat încă din greaca veche. Forma grecească κόλλυβα a fost împrumutată în sl. *kolivo*, de unde în română *colivă*.

(II, C, 42) τὸ λάγανον / τὸ λαγάνιον > se păstrează în ngr. cu schimbare de gen η λαγάνα „pâine nedospită”, care se mănâncă tradițional în Duminica Mare, sens preluat din *Septuaginta*.

(II, C, 47) τὸ μελίτωμα > se moștenește în ngr. το μελίτωμα cu sensul de „sirop cu miere”.

(II, C, 48) ὁ μηλοπλακοῦς / τὸ μηλοπλακούντιον – ngr. își formează independent η μηλόπιτα.

Mai multe nume de dulciuri continuă doar cu sensul principal pe care îl aveau în elină, cel secundar culinar dispărând:

(II, A, a, 4) ὁ ἀνάστατος > ngr. adj. ἀνάστατος „bulversat, confuz”, < ἀναστατώνω „a bulversa” < ἀνίστημι „a ridica”

(II, A, a, 7) ὁ γαμήλιος > ngr. adj. γαμήλιος „de nuntă”

(II, A, a, 39) ἡ πυτία > ngr. η πυτία „cheag”

(II, A, a, 42) ὁ σκώληξ > de la σκώληξ se formează diminutivul σκωλήκιον care s-a moștenit în ngr. το σκουλήκι „vierme” sau „om de nimic”

(II, A, a, 46) τὸ στρέμμα > ngr. το στρέμμα denumește o unitate de măsură pentru suprafețele agrare

(II, A, a, 52) ἡ χρυσόκολλα > ngr. η χρυσόκολλα „malahit”

(II, A, b, 2) ἡ αἴγλη > ngr. η αίγλη „strălucire”

(II, B, 5) ἡ ἀνεμώνη > ngr. η ανεμώνη „anemonă”

(II, B, 17) τὸ κρίνον > ngr. ο κρίνος „crin”

(II, B, 26) ὁ πάστιλλος – ngr. η παστίλια vine mai degrabă din it. *pastiglia* < sp. *pastilla* < lat. *pastillus*, diminutivul lui *panis* „pâine”.

(II, B, 28) ὁ στρυφνός > ngr. στρυφνός „posac, acru”

(II, B, 29) ἡ τολύπη > ngr. τολύπη „ghem”

(II, B, 32) ἡ ὑγεία > ngr. η υγεία „sănătate”

(II, C, 1) ὁ πλακοῦς > se moștenește în ngr. ο πλακοῦντας cu sensul medical de „placentă”, neatestat în elină. Acesta se datorează influenței lat. *placenta* care primise acest sens în vocabularul medical de epocă târzie.

(II, C, 16) τὸ ἔγχυμα > ngr. το ἔγχυμα „infuzie”

(II, C, 27) ὁ ἐχῖνος > ngr. ο ἐχίνος „arici”

(II, C, 51) ὁ νᾶνος > ngr. ο νάνος „pitic”

(II, C, 60) τὸ πλάτυσμα > ngr. το πλάτυσμα „lățime”

(II, C, 62) ἡ πυραμῖς / ὁ πυραμοῦς > ngr. η πυραμίδα „piramidă”

(II, C, 66) ἡ σπείρα / ἡ σπίρα > în ngr. η σπείρα „spirală, bandă”

(II, C, 79) τὸ χόριον > ngr. το χόριο „placentă”

B. Moștenirea numelor de produse de patiserie din latină în limbile romanice

Abrevieri:

abruzz. – dial. din Abruzzi
astur. – dial. din Asturia (Spania)
calabr. – calabrez

campid. – dial. campidanic (Sardinia)
cat. – catalan
cerign. – dial. din Cerignola (Foggia)

crem. – dial. din Cremona
 engad. – engadinez
 v. engad. = engadinez vechi
 fr. – francez
 friul. – friulan
 it. – italian
 log. – logudorez
 maced. – dial. macedo-român
 mil. – milanez
 molfett. = dial. din Molfetta (Apulia)
 napol. – napoletan

ngr. – neogrec
 obvald. – obvaldez
 port. = portughez
 prov. = provensal
 rom. – românesc
 sic. – sicilian
 sp. – spaniol
 val. = valon
 vast. = dial. din Vasto (Abruzzi)
 vegl. – vegliot (dial. din Veglia, Iugoslavia)
 veletr. = veletrin (dial. din Roma)

Nume de produse de patiserie care-și păstrează sensul culinar:

(III, A, 2) *Africia* > de la forma *africiae* se moștenește maced. *afreață* „pâine nesărată prăjită pe cărbuni”

(III, A, 8) *farreum* > it. *fargua*

(III, A, 12) *pastillum (-us)* : există două forme de la care se moștenesc descendenții romanici: 1. *pastillum* 2. **pastëllum*. 1. Calabr. *pastiddu*. 2. It. *pastello* (> sp., port. *pastel*) „pateu”, it. *pastello* (> fr., sp., port. *pastel*) „creion pentru desen”, prov. *pastel* „piațetă”, sp. *pastilla* (> it. *pastiglia*, fr. *pastille*, port. *pastihla*) „prăjiturică”, „pastilă”

(III, A, 19) *turunda* > mil. *toronda* (It. *torrone*) „tăiței”

(III, B, 1) *placenta* > rom. *plăcintă*

(III, B, 9) *crustum* > cerign. *kruske* „pâine prăjită”, vast. *kroška* „mai”, calabr. *krustulu*, veneț. *krostolo*, friul. *krostul* „coajă de pâine”

(III, B, 13) *flado* > lomb. *flaon*, abruzz. *fladone*, *felatone* „cozonac de Paști”, v. engad. *fladun da meil* „fagure”, fr v. *flaon*, fr. n. *flan*, prov. *flauzon*, cat. *flahó* (> *flaon* > log. *fraone*, calabr. *fragune*). Val. *flat*. „balegă de vacă” este probabil un împrumut mai nou.

(III, B, 20) *laganum (-us)* > napol. *lágana*, calabr. *lágani*, molfett. *lagene*, abruzz. *lahene*, velletr. *lakkani* „tip de prăjitură”; de la **laganea*: prov. *lagagno*, cat. *lleganya*, sp. v. *laganya*, sp. *legaña*

(III, B, 25) *mustaceus / mustaceum / mustacium / musteus* > it. *mostacciuolo* „prăjitură uscată”, calabr., sic. *mustazzolu*, abrut. *mestacciol*, sp. *mostachón*

(III, B, 33) *torta / tortula* > rom. *turtă*, vegl. *turta*, friul. *torte*, it. *torta*, fr. *tourte*, prov. *torta*, sp., port. *torta*

Nume de produse de patiserie care se moștenesc cu alt sens:

(III, A, 4) *circulus* > maced. *țerclu*, it. *cerchio*, log. *kilču*, engad. *čierkel*, friul. *serkli*, fr. *cercle*, prov. *cercle*, cat. *cercle* „cerc”

(III, A, 15) *hamus* > it. *amo*, crem. *lam*, campid. *gamu*, obwald. *aum*, fr. v. *ain*, fr. n. *haim*, prov. *am(a)* „cârlig” – Deriv.: fr. *ainette*, *ainard*

(III, B, 17) *globus / globulus* : de la forma *globĕllus* cu sens modificat de „ghem, ghemotoc” se moștenește n. prov. *gruber* „snop”, sp. *ovillo*, astur. *tsubiettsu*, *duviello*, port. *novelo*. – Deriv.: sp. *ovillarse* „a se ghemui”

(III, A, 12) *mensa* > rom. *masă*, vepl. *maisă*, val. *masa*, it. *mesa*, sp. *mesa*, fr. *moise* „stinghie”